

SLOVENSKO NARODNO GLEDALIŠČE
V LJUBLJANI

DRAMA

GLEDALIŠKI LIST

2

1949 — 1950

WILLIAM SHAKESPEARE

KRALJ LEAR

PREMIERA DNE 4. NOVEMBRA 1949.

William Shakespeare:

KRALJ LEAR

Založba v petih dejanjih (22 slikah) — Poslovenil Anton Funtek
Inscenator: ing. arh. Ernest Franz Režiser: dr. Branko Gavella

Lear, kralj britanski	Ivan Levar		
Kralj francoski	Dušan Škedl		
Vojvoda burgundski	Lojze Drenovec		
Vojvoda cornwallski	Maks Furijan		
Vojvoda albanski	Stane Potokar		
Grof Kent	Pavle Kovič,		
	Janez Albreht		
Grof Gloucestor	Milan Skrbinšek		
Edgar, Gloucestrov sin	Stane Sever,		
	Stane Česnik		
Edmund, Gloucestrov nezakonski sin	Demeter Bitenc,		
	Maks Bajc		
Curan, dvornik	Lucijan Orel		
Star mož, Gloucestrov najemnik	Aleksander Valič		
Zdravnik	Milan Brezigar		
Norec	Vladimir Skrbinšek		
	Fran Lipah		
Oswald, Gonerilin hišnik	Ivan Jerman		
Stotnik, v službi Edmundovi	Jurij Soušek		
Plemič, v spremstvu Kordelijinem	Marjan Benedičič		
Glasnik	Marjan Bačko		
Goneril	Mira Danilova,		
Rogan	} hčere Learove	}	Mileva Ukmarjeva
			Mihaela Šaričeva,
Kordelija	}	}	Vida Levstikova
			Ančka Levarjeva,
Vitez, v Learovem spremstvu	Draga Ahačičeva		
Prvi sluga	Jože Zupan		
Drugi sluga	Nace Simončič		
Tretji sluga	Jože Lončina		
Sel in plemič	Drago Makuc		
Prvi sel	Boris Kralj		
Drugi sel	Stane Starešinič		
	Marjan Dolinar		

Vitezi v Learovem spremstvu, častniki, sli, vojaki in spremstvo

Prizorišče: Britanija

Scenska glasba: Demeter Zebre

Režiser - asistent: Janez Senk

Kostume po načrtih Mije Jarčeve izdelala gledališka krojačnica
pod vodstvom Jožeta Novaka in Cvetke Galetove

Inspicenta: Lucijan Orel, Marjan Benedičič — Odrski mojster: Vinko Rotar
Razsvetljava: Vili Lavrenčič — Lasuljar: Ante Cecić

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1949-50

DRAMA

Štev. 2

Dr. Bratko Kreft:

SHAKESPEARE: KRALJ LEAR

»Kralj Lear« spada med najmračnejše in najbolj krvave Shakespeareove tragedije. Človeška grozota ni morda v nobenem drugem njegovem delu tako razgaljena kakor v tem. Tu je šel najdelj. To je bil gotovo vzrok, da ni pri gledalcih preveč priljubljena, čeprav jo gledališča pogosto uprizarjajo, toda to se večkrat zgodi bolj zaradi igralca, ki se hoče v njej preizkusiti, kakor pa zaradi dela samega, okrog katerega je skoraj prav toliko preprirov, mnenj in različnih tolmačenj, kakor okrog »Hamleta«. Vsekakor stojita ti dve tragediji v njegovem ogromnem delu druga ob drugi, ne samo gledališko in literarno, marveč tudi človeško. »Kralj Lear« sicer ni tako enovito zgrajen kakor »Hamlet«, toda to so bolj tehnično-literarne pripombe, kajti v bistvu gre za dve sicer različni, toda v globini enako močno in prvinsko zajeti težki tragediji o tem, kar se pravi človek.

Grška tragedija se pri Ajshilu in Sofoklu giblje v stožerih usode, ki so jo človeku dodelili bogovi. Te njene temelje je začel majati šele Evripid, ki je prvi med grškimi dramatikami temeljito podvomil v bogove in jih naredil prav tako grešne in zmotljive, kakor so ljudje, katerim bi naj odločali življenjsko usodo. Shakespeare je nagromadil v svojih delih toliko dejanja, kakor noben drugi dramatik. Zato so nekateri njegovi epigoni mislili, da je že dovolj za dramatika, če kopiči dejanje na dejanju, pozabili pa so pri tem, da to ni bistvo njegovega dramskega dela. V nasprotju z grško tragedijo, ki ji je usodnost osnova dejanja, ideje in lahko bi tudi rekli etosa, je Shakespeareova tragedija osnovana predvsem na značaju. Shakespeareu je človekov značaj tista usoda, ki mu odloča pot. Vse izvira iz njega, dobro in slabo. Zato ga ni morda večjega individualista v dramatikami, kot je bil s te strani Shakespeare.

To priča tudi »Kralj Lear«. Zavoljo tega ni mogoče videti v njem le tragedije starčestva, očetov, hčera in sinov, čeprav je vse to globoko zajel v svoji tragediji. V bistvu gre vendarle za tragedijo človeških značajev. Edino tako je mogoče razumeti uvodno sceno, ki

se je zaradi slabe utemeljenosti spora zdela celo Goetheju absurdna. Mnogi trde, da sodi bolj v pravljico, kakor pa v resno tragedijo. Morda je to ostanek še vira in vzorca, ki ga je Shakespeare uporabil za svoje delo, morda pa mu niti ni šlo za to, da dovolj utemelji vzmetišče vseh naslednjih spopadov, ker je hotel orisati predvsem različne človeške značaje. V »Othellu« je ustvaril samo v Jagu temni človeški značaj, tu pa jih je kar nagromadil: tu sta obe hčerki Goneril in Regan, tu je bastard Edmond, ki ima v tej tragediji vlogo Jaga. S temi tremi pa še stvar ni izčrpana.

Ni čuda, da se je v preteklih časih zdel »Kralj Lear« mnogim prestrašen in da se zazdi morda komu še danes, toda kdor ni le trpno doživljal grozot bližnje preteklosti, ta ne bo našel v njem nič neverjetnega, marveč mu bo do neke mere celo ključ za razumevanje grozot, ki so se godile na pr. po raznih nemških taboriščih od Osviecina do Buchenvalda in Mathausena. Laž, hinavstvo, krvooločnost vse to poznamo v resnici še v hujših primerih, kakor jih vidimo v tej Shakespearovi tragediji, ki da gledalcu silno misliti o tem, kaj je človek, kam more zabresti po krivdi značaja in razmer.

Lear je v začetku tragedije res le starec, ki se je naveličal vladanja, toda ko daje žezlo in krono iz roke, se nikakor ne odreka častem in temu, kar se pravi kralj-vladar. Navadil se je vladati, biti spoštovan in čaščen, navadil se je prilizovanj, ki jih je jemal za suho zlato. To je prešlo v njegov značaj. Zato je tako strašno razočaran, ko mu govori Kordelija, do tega hipa najljubša hči, odkrito in naravnost, ker se je čiste resnice odvadil. Goneril in Regan nista le po svojem značaju hinavski hčeri, marveč govorita Learu tudi to, kar je vaje slišati in kar si želi, da bi slišal. Zato se tragedija začne tudi zaradi tega, ker Lear na eni strani ne spozna, kje je resnica, še več, niti noče vedeti zanjo, ko se mu iz Kordelijinih ust predstavi pravzaprav v vsej svoji lepoti, čeprav je morda ta hip kruta in brezobzirna. Toda so trenutki, ko ni odloga za resnico. Veliko premalo je biti le kralj z zlato krono na glavi ali kakršen si bodi vladar, da si upaš zreti resnici v obraz in jo sprejemati tako, kakršna je. Resnica zahteva velikih značejev in ljudi, ki morajo biti v sebi močnejši, kakor je katerikoli mogočnik tega sveta. Lear pa je postal sčasoma le vnanji kralj. Zunanji blesk je premamil v njem tistega globokega človeka, ki je resnici vedno potreben.

Vse, kar se zgodi v tej Shakespearovi tragediji, se poleg že zgoraj omenjenega zgodi zaradi tega, da spozna Lear (in mi z njim) resnico in pravico, da razloči človeka od zveri, pravo od nepravega. Lear je v primeri s Hamletom silno dejavna natura, toda pot do spoznanja resnice je za oba velika trnova pot, na koncu katere sicer oba tragično končata, resnica pa vendarle zmaga.

In še nekaj je važno v tej tragediji, ki je poleg vsega še tragedija vladarstva. Šele ko dobita Regan in Goneril oblast v roke, se njiju značaja pokažeta v pravi luči. V vsem tem se skriva več, kakor bi kdo mislil. Lear ju ne bi nikdar spoznal, če bi jima ne dal oblasti. Zdaj pa se je zgodilo to, kar bi mogli reči z besedami: »Daj človeku oblast v roke in spoznal boš njegov značaj!«

V razgaljevanju človeške nature in razmer je šel Shakespeare v tem delu najdelj, čeprav ni v »Hamletu« manj ali bolj globok. Tako primerjanje sploh ne pride v poštev, toda tako neposreden in brezobziren ni niti v »Rihardu III.«, zlasti če pomislimo, da gre tam za kralja-šepavca in zaznamovanca. Kljub vsem neverjetnostim gre v »Learu« prav tako za življenjsko resnico, ki je zmeraj neločljiva od umetniške resnice, naj nam je prav ali ne.

Da bi ne strl gledalcu vseh nad, ne zastrupil vse vere v človeka in življenje, je že v »Hamletu« skušal ustvariti z nastopom Fortinbrasa konec, ki bi naj bil tisti osvežujoči sončni žarek, ki prvi posije po veliki nevihti. Tak je skušal biti tudi pri »Learu«, čeprav se mu to ni posrečilo v dovoljni meri in so zadnji štirje stihi kljub lepi in pozitivni misli premalo udarni. Naša uprizoritev skuša »fortinbrassovski konec« bolj poudariti, saj je to običaj vseh uprizoritev »Kralja Leara«. Zato je v gledališki zgodovini in shakespearevski dramaturgiji več inaiče. Naša režija se je odločila za novo:

Na nas je, da premagamo težino
časa! Zatrimo v sebi bolečino,
ki starim v blazno je bila trpljenje!
Mladost naj vodi v novo nas življenje!

Fr. L.:

OB TRIDESETLETNICI SMRTI IGNACIJA BORŠTNIKA

— Počastimo njegov jubilej! S tem častimo sebe! —

(Časopisni oklic v ljublj. dnevnikih ob njegovem 30 letnem jubileju)

Koncem pretekle sezone smo po izredno uspelem gostovanju in nepozabnem sprejemu v Zagrebu gostovali tudi v Beogradu. Tudi sprejem in uspeh naše Drame v prestolnici nam ostane v večnem spominu. Med drugim so nas peljali na srbsko »sveto goro« — na Avalo. Tam nas je že pričakoval Dobrica Milutinović, nestor srbskih igralcev in posebljen odsvit stare slavne garde, ki je doživela s svojim narodom vred velike in bridke čase. Ko smo se pogovarjali o ruskih in evropskih igralcih, nam je D. Milutinović večkrat z velikim spoštovanjem omenil Borštnika. Pogled mu je nehote uhajal na velik zlat prstan, ki se mu je blestel na kazalcu leve roke. To je

»prstan Dobrice Milutinovića«, ki ga bo za njim nosil dosmrtno vsakratni najboljši srbski igralec. Dasi je bil D. Milutinović slavnostno - radostno razpoložen, si vendar lahko opazil v trenutkih, ko mu je pogled nehote ušel na prstan, da je ta impozantna teatarska majesteta komaj zadrževal solze, ko je govoril bodisi o srbskih mukah in tragedijah, bodisi kadar se je spominjal velikih igralcev. Toda vedno in vedno se mu je spomin vračal k — Borštniku...

Borštnik je umrl 23. sept. 1919. Takratni parte v ljubljanskih dnevnikih se glasi:

— Konzorcij Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani javlja, da je gospod Ignacij Borštnik, profesor I. jugoslovanskega konzervatorija v Ljubljani, član kr. zemaljskega kazališta v Zagrebu, bivši dolgoletni član in režiser ter učitelj dram, šole slov. gledališča v Ljubljani itd., itd., v torek dne 29. t. m. opoldne po kratki bolezni preminul. — Pogreb bode v četrtek, dne 25. t. m. ob 4. uri popoldne iz Dramskega gledališča na pokopališče k Sv. Križu. — Slovenska drama je izgubila z njim svojega prvega umetnika. —

Ko je ležal veliki pokojnik na mrtvaškem odru v veži Drame, kamor so ga prepeljali iz bolnice 25. sept. zjutraj, je bila Drama tri dni zaprta. Ves dan so se sipale množice v gledališče, da se poslednjič poklonijo pokojniku. Sprevod je krenil mimo Opere, kjer je Borštnik največkrat nastopil. Prižgane električne cestne svetilke so bile v črno zavite. Veličastnega pogreba se je udeležil ves narod brez razlike in bi se dal do takrat v tem oziru primerjati samo še s Cankarjevim pogrebom. Bil je med najlepšimi, kar jih je videla takratna Ljubljana.

Direktor Bach in odlični zagrebški igralec, pokojni Josip Pavić sta v svojih govorih poudarjala, da je dal Borštnik vse svoje najlepše moči, svojo moško dobo hrvatski Taliji in da je kot v slutnji prišel umret v Ljubljano...

»Bio je naš i vaš! Bio je brat!«

Na grobu sta se poslovila od pokojnika dir. P. Golia in A. Danilo.

(Ob Borštnikovi smrti je ječal Slovenski Korotan v neizmerni bolečini, na naši zapadni meji se je začelo šopiriti objestno izzivanje. Jugoslavija in predvsem Slovenija sta doživeli tragedijo na severu in zapadu — in nihče nam ni hotel pomagati. — Tisti čas je zahteval od slovenske Talije dve nenadomestljivi žrtvi: Cankarja in Borštnika. In letos, ob 30 letnici naše Drame smo pokopali Govekarja in Župančiča... Po Borštnikovi smrti je igrala Drama med dr. »Strička Vanjo«, »Dneva našega življenja« in 11. decembra »Hlapce«, v katerih bi moral Borštnik igrati vlogo župnika...)

Ko je Borštnik, ki ni bil sicer v življenju nikoli bolan, med predstavo Strindbergovega »Očeta« zbolel (v tej igri je poslednjič nastopil 11. septembra, 12 dni nato je umrl), je tožil sorodnikom:

»Pri gledališču bodo že malo potrpeali brez mene, toda kaj bo z dramsko šolo, če bom dolgo časa bolan«...

Ravnatelj P. Golii pa je govoril o svojih učencih:

»Sedaj se ne opazi še nič... ampak čez kakih šest mesecev boste videli, ko se jim bodo oči odprle, ko bodo začeli razumevati, za kaj gre...«

*

Posmrtnico mu je napisal »Agramer Tagblatt« takole:

— Veliki umetnik je izdihnil. Ničesar ne ostaja za njim kot pietetni spomin na njegovo delovanje, kot tuga, ki jo sedaj globoko in iskreno občutimo in ki bo naše sree objela vselej, kadar se bomo spomnili nanj. Naša mlada umetniška generacija je k sreči še poznala Borštника. Njej ostane njegovo življenje in delovanje vzgled in nauk, kako naj stopa vsak pravi umetnik navzgor, na sončno višino umetnosti. To spoznanje in naši spomini so Borštnikovi mani, ki bodo večno živeli v hramu jugoslovanske Talije... Njegova smrt je naš kulturni svet zavila v globoko žalost! —

Hrvatski književnik Branko Livadić pa je napisal v »Jutr. listu«:

— Smrt Ign. Borštника je težka izguba za našo dramsko umetnost. Njegov umetniški razvoj je pomenjal začetek nove dramske umetnosti, a završil se je prerano, prej nego se je ustalila in postala trdna osnova za ono, kar je Borštnikova umetnost napovedovala. Vedno med najboljšimi je bil on vzor in vzpodbuda mladini. Tudi hrvaški književniki mu dolgujemo mnogo hvale, saj je bil on tolmač najnovejše dramske književnosti. Kot Slovenec spada tudi on med one slavne pokojnike, ki so vezali srea, kadar jih je sila odvajala. —

Ljubljanski »Slov.« je pisal:

— ... Ne bomo ga pozabili. Kadarkoli bomo zrlj na naš oder in se nam bo zahotelo močnega junaka, bomo vzdihnili v svojem srcu: »Boršt-nika ni več!« —

*

Borštnikov življenjepis je zelo kratek in preprost. Rojen je bil v Cerkljah na Gorenjskem l. 1858, dovršil je pet gimn. razredov in dva letnika učiteljsišča v Ljubljani, nato je vstopil v banko Slavijo; ob njegovi smrti so se ga starejši bančni uradniki še dobro spominjali kot vestnega knjigovodje. Prvič je nastopil kot igravec 10. decembra 1882. l. v stari Čitalnici v veseloigri »Svojejavneži« pod imenom »Gorazd«. Nato je še istega leta odšel na dunajski konservatorij, dovršil tam dva letnika in se še učil posebej pri znanem igralcu in prvem dunajskem naturalistu Dr. Tyroltu. Ta naturalizem je na Borštника silno vplival in je iz njega črpal dolgo let, dokler se ni prikopal do lastnega sloga — do svoje igralske samonikle osebnosti. Že 1884. l. je prevzel režijo in vodstvo Dramske šole, kateri se

moramo zahvaliti za Avgustovo Danilovo, Polonico Juvanovo in mnogo drugih. L. 1892 je priredil za slavnostno otvoritev Deželnega gledališča Jurčičevo »Veroniko Deseniško« in v njej igral plemiča Milana Vukasina. Pred predstavo je govoril Funtkov slavnostni »Prolog«. Toda že dve leti pozneje ga povabi zagrebški intendant Miletić na gostovanje (Loris v »Fedoru« in odvetnik v »Valentski svatbi«), nakar je bil takoj angažiran. V Zagrebu je igral devetnajst let ljubimce, junake, mladeniče in starce, komične in karakterne vloge, torej sploh vse stroke in povsod je bil markanten in močan. Že takrat v njegovih prvih sezonah so poudarjali, da je naturalizem osnovna nota njegove umetnosti, bodisi da je ta naturalizem elementaren in robusten, profinjeno stiliziran ali ciničen in sarkastičen. Hrvatski kritiki so posebno hvalili

— diskretne nijanse njegove igre in čustvenost tihih, pritajenih, tragičnih momentov. On je brez šablone in banalnosti kakor se tudi ogiba vsake virtuoznosti, prepuščajoč se varno svojemu umetniškemu instinktu, naravnemu in smelemu, brez ozira in brez šole, brez velikih gest in afektacije, svest si svoje moči. —

Pri krstni predstavi Cankarjeve drame »Jakob Ruda« v marcu l. 1900 je gostoval v Ljubljani v naslovni vlogi. (Poleg njega so sodelovali pokojni: Ogrinčeva, Polakova, Verovšek, Danilo i. dr.) »Sl. N.«, ki ga je po premieri zelo borno omenil (gledališče je bilo slabo zasedeno), je pisal po drugi predstavi 15. oktobra istega leta:

»Gospod Borštnik se nam je v soboto zdel kakor bi koncentriral vso svojo pozornost in umetnost na prizor, ko se Jakob Ruda na poti v smrt poslavlja od svoje hčere. Da, g. Borštnik je naredil iz tega prizora toliko, da smo ga potem v knjigi iskali, kje da prav za prav je! Tak mogočen vtis napravi na nas pač prava igralska umetnost, ako je človek ni vsak dan vajen. G. Borštnik je bil v resnici velik in umetnik po božji volji v drugem prizoru tretjega dejanja: jokal je prstne solze...«

(V tistih časih je divjala v južni Afriki angleško-burska vojna, je bil v Milanu smrtonosni atentat na italijanskega kralja Umberta; Slovensko dramatično društvo je slavilo svojo 1000. predstavo, Jurčičev »Tugomer« (dasi na vse načine ublažen) je bil prepovedan celo za povabljenе goste; tudi licejski knjižnici so prepovedali izposajati dijakom »Tugomerja«... Tiste čase pa je ves narod in posebno še mladina nabirala znatne zneske za Prešernov spomenik, Med darovalci je bilo mnogo dijakov, ne samo visokošolcev temveč tudi srednješolcev...)

V Zagrebu je ostal do sezone 1913/14. ko je odšel v Ljubljano a se med vojno zopet vrnil v Zagreb, kjer je ostal do zloma Avstrije. Neki dami je pred odhodom v Slovenijo rekel v Zagrebu: »Če že moram umreti, umrem rajši v Ljubljani kot v Zagrebu.« Ko je v Zagrebu slavil 19. marca svojo tridesetletnico kot mojster Anton (Hebbel, »Marija Magdalena«), je napisal o njem zagrebški kritik (Male novine):

— Fijan in Dimitrijević sta nam prikazovala ljudi, medtem ko nam jih je Borštnik tolmačil. On živi svojo vlogo, ne samo igra, —

Istega meseca (25. marca) je praznoval jubilej v Ljubljani kot nepozabni Kantor. O njem je pisal »Slov.« 26. marca:

— Borštnikova umetniška signatura so težki psihološki karakterji. Čim bolj je značaj kompliciran... tem rajši ga igra. A eno mora biti — papirnatih figur ne mara, zahteva meso in kri... In takih vlog B. ne igra, temveč jih živi. Sredstva, s katerimi dosega svoj cilj, so preprosta, a docela naravna. Saj je baš on oče jugoslovanske realistične in naturalistične igralske šole. Kako je včeraj prežal, se bal, zmagoval, obupaval, gazil v kri, se bil z otrokom, se hlinil, znal ovijati ljudi okrog svojih misli, to je bilo treba videti. Noben Slovenec ne zmore več kaj takega. V tem nima vrstnika, je edini in sam v svoji umetnosti. Koliko in kaj zmore, je pokazal posebno v tem, da je, **dasi se ni silil v ospredje, stal visoko nad vsem ensemblom.** (Podčrtal poroč.) Ta višina pa ni bila virtuoznost, ampak umerjena moč umetnosti. Venci, ki jih je prejel, naj so priznanje malega naroda, ki ga vé ceniti. Nagovor intendanta Župančiča po I. dej. pa mal in skromen dar, ki je prišel iz srca... Gledališče je bilo razprodano, aplavzov veliko, še več pa želj, kako lepo bi bilo, ako bi B. ostal za vedno v Ljubljani. —

(Tiste dni je prišla gostovat v Ljubljano bivša naša primadona Lili Nordgartova in je pela v slovenščini, saj je bila nekoč hodila v slovensko ljudsko šolo v Ljubljani... Tiste dni je bilo v ljubljanskih kasarnah mnogo samomorov — kot poročajo takratni dnevnik — slovenski vojaki so slutili usodno leto 1914... Dijaški pokret »Preporod« je že uspešno deloval med ljudstvom in inteligenco... Tega leta je padla trdnjava Odrin in Bolgari so ujeli med Turki — okrog sedemdeset nemških oficirjev... Zmagoviti bolgarski naskoki na Čataldžo... Velesile so istočasno priznale Škader Albaniji... Jugoslovanski dnevnik so prinašali tozadevna poročila pod naslovom: »Ruski zunanji minister Sazanov izdal Črnogorcel«...)

*

Borštnik je igral vse od kraja: Armada (Dumas: »Dama s kamelijami«), Tartuffa (Molière), Keana, Shakespearejevega Jaga, Shyloka in Riharda III., voznika Henšela (Hauptmann), starega Kremena v Schönherjevi »Zemlji«, pastorja (Björnson: »Preko naše moči«), ritmojstra v Strindbergovem »Očetu« in Rudo ter Kantorja v Cankarju.

V narodnih igrah je rad prepeval. Kdo si more predstavljati njegovega »Revčka Andrejčka« s košem, citrami in popevkami, tega ljubeznivega gorenjskega starčka izpod Karavank — če je bil poprej videl Borštnika v vlogi azijskega, strahotnega in tajinstvenega mandarina Mr. Wuja?

*

Spisal je izvirno narodno igro »Stari Ilija« in priredil več manjših iger. Pač pa kažejo njegovo nežno občutene pesmice. Gregorčičev vpliv, vendar spada njegova pesem »Spustite zagrinjalo«

(priložena k vabilu za tridesetletnico v Zagrebu), poleg A. Medvedovega »Prologa« h »Kacijanarju« in Funtkovega slavnostnega »Prologa«, med naše najstarejše gledališke pesmi. V tej pesmi je ves in celi Borštnik:

Spustite zagrinjalo...!
Pobede ni, le boj vihra brez kraja!
Kdo v borbi težki padel bo nocoj,
tu, kjer junakov kri tal ne napaja,
kjer, Muze, ste razvile prapor svoj?

Minilo trideset je let,
odkar sem v hram vaš bil sprejet,
v vrtove vaše in nasade,
cvetoče večno, večno mlade.

O, časi krasni!
O, dnevi jasni!

Sto src, sto duš sem dal vam v dar,
položil jih na vaš oltar —
jaz: kralj, berač, ljudi tolmač
iz nizkih koč, gradov, palač!

Poslednja krinka danes pade,
A s krinko zadnjo padam jaz:
pokriva prošlost, te zaklade —
ostal mi je le moj obraz!

Umetnosti se hram zapira,
zaklepa se dehteči vrt,
ki meni več ne bo odprt;
junak nekdanji tu umira!

Zato tecite
solzé, škropite
še enkrat mi ta mali svet,
v obleko praznično odet!

Tekó poslednje naj solze,
ki plakal sem jih jaz za té,
za té, umetnost, tvoje ideale!

Da te solze v očeh bi vedno stale,
da ena vsaj ostati more
do zadnje nóči — zadnje zore
življenja mi, kot drag spomin:
na sreče sni — dni bolečin!

Poročevalec v »Slov.« pa mu je očital v nekrologu (in ga obenem hvalil), »da je bil včasih šablonski in to predvsem v efektih: tipično je stal razkoračen, v obupu na pol legel na mizo, roke so mu odpovedale. v razburjenosti je govoril šablonsko guturalno in jokal je hlatajoče, da, nekako bevskajoče. Nikdar ni bil patetičen; tudi v najbolj napetih prizorih je ostal vsaj na zunaj miren. Stavke je govoril hitro, s sijajno dihalno tehniko. V brzem toku govora je naenkrat zategnil tempo in skozi zobe govoreč naglasil važno besedo. S trpko gesto je zamahnil in z upognjenim kolenom napravil korak... Ko je bilo treba poentirati, je napravil pavzo, za spoznanje je poglobil glas in čuda, docela drugo barvo je dobila besedo in brez podčrtavanja je napravil vtis, globlji kot kdorkoli. Bil je mojster v varčnosti sredstev, zato pa tem solidnejši v izdelavi duševnega pojmovanja. **Brez reklame, brez bobna in vendar od vseh priznan in ljubljen!** (Podčrtal poročevalec.)... Resen in malobeseden je živel sam zase in redki so bili, ki je občeval z njimi in če je že govoril s katerimi in mu odprl zakladnice svoje delavnice, si imel vedno vtis: ta človek je nad tabo... Njegova umetnost je bila višinska, stala je pač trdno na zemlji, a se je vendar dotikala neba...«

Borštnik ni bil samo izvrsten učitelj in režiser, temveč spada med prve naturaliste naše drame prav do današnjih dni. Kot igralec na sploh pa je bil med prvimi vrhovi slovenske in hrvatske drame tistega časa. Prvi je prinesel k nam Strindberga, Björnsona in Ibsena. Posebno je treba omenjati njegovega dr. Ranka v »Nori«. Karakterji in posebno starci, ki jih je zadnja leta ustvarjal v Zagrebu, slovijo kot prave kabinetne umetnine.

Njegova markantna, izvirna in samonikla igralska narava z njegovim osebnim umetniškim pečatom ni našla enakovrednega naslednika. Silna, porazna premoč njegove osebnosti je vplivala na gledalca porazno, demonsko. Njegov moški jok je premagal slehernega. Tajnosti in pravega bistva njegove igre sploh ni mogoče označiti. Večina takratnih kritikov označuje njegovo igro takole: — Borštnik igra avtorja in sebe; v tem je vsa njegova sila prepričevanja in sugestije. — Kdor ga je videl, je po igri samo jecljaje hotel dopovedati, kako je igral, toda je kmalu umolknil, ker je spoznal, da se Borštnikove igre sploh ne da opisati. Označili bi jo samo malo, če bi rekli: kadar je imel ta mojster na odru kakega res dobrega soigralca, smo opazili tudi tega soigralca, sicer pa samo Borštnika. In tak soigralec je bil pač lahko ponosen na svojo igro!

»Zame ni druge umetnosti kot tista, ki jo jaz občutim — je večkrat rekel. Zato bi se Borštnik dandanes (ko bi bil sicer star 91 let) težko vživel v novi način odrskega kolektivnega ustvarjanja. Njegova doba je imela primitivne igralce, morda večje originale in večje naravne talente kot dandanes, toda s skromno strokovno izobrazbo — brej vsake režije v današnjem smislu! Borštnik je bil preveč grčava gorenjska natura in preveč samosvoj v svoji veliki umetnosti, da bi se mogel uvrstiti ali podrediti v sodobno, kolektivno

odrsko delo. (Bil pa je verno poslušen svojemu režiserju in je ponižno čakal za kuliso na inšpicijentov znak.) Znanе so njegove besede:

— Jaz sem sam svoj režiser, sam svoj direktor! — V tistih časih je bilo to za mislečega igralca nadpovprečne kvalitete popolnoma naravno!

*

Poslednjikrat je igral na našem odru 11. septembra 1919. Poslednjikrat — to je med igro čutil. Njegov ritmojster v »Očetu« se na koncu zadnjega dejanja zruši v obupu — toda s protestom. Dvanajst dni nato je v opoldanskih urah v takratni deželni bolnici prav tako umrl v obupih, krčevitih sunkih in protestih... To je bil protest skrivnostnega moža, ki je nosil v nemirnem srcu nemo in vsemu svetu neznano bolečino, neizrečeno, a vsak dan bolj občuteno, vsak dan dan bolj skelečo tajnost.

Ta umetnik in človek nam ostane v večnem spominu: neodpečateno pismo, napisano s srčno krvjo in z neizplakanimi solzami.

Ljubljana ga je pognala v Zagreb, a Ljubljana ga je tudi po tolikih letih dokončno in za vedno zaklenila v srce svoje zemlje. Izpolnila se mu je njegova večna želja:

Ko zadnjikrat mi sonce zlato sine,
življenja meni se odmota nit,
takrat še mislil bom na vas planine,
na tebe dom, v gorah visokih skrit!

Ko večni mrak se spuščal bo na mene,
oblival čelo mi že smrtni znoj,
zaihtel bodem še: »Gore zelene,
zakaj ne selite se ve z menoj?«

Moj svet, moj raj ste bile mi, planine,
ločitev bolna, težka je od vas!
Na pragu vrat tja v tajne večne tmine
zaklical bodem še enkrat na glas:

»Domov, domov, v gore me ponosite
— o, čujte moj poslednji, težki vzdah —
z zemljo domačo, sveto me pokrijte,
v gorah le našel bode mir moj prah!«

OF KONCU SEZONE 1948/49

Poročilo na sestanku dramske družine dne 30. junija 1949

Ko sem prebiral poročilo o našem delu v sezoni 1947/48, kjer smo si postavili načrt za letošnjo sezono, sem lahko ugotovil, da smo naloženo delo skoraj povsem izvršili.

V času ko je bila naša država in njeno politično vodstvo od vzhoda do zahoda izpostavljeno nerazumljivim in nemoškimi napadom, lažem in represalijam, političnim in gospodarskim, v času ko se je našim narodom jemala in oporekala pristnost in zmagovitost njihovih osvobodilnih borb, v času ko se med naprednimi narodi samimi bije zgodovinski boj za načela marksizma-leninizma, v tem času, na katerega so vplivale vse omenjene okoliščine, je naša Drama odigrala svojo četrto sezono po veliki domovinski vojni, v kateri je praznovala tudi tridesetletnico svojega bivanja v tej hiši.

Značilnost sezone je tridesetletni jubilej Drame in v tem jubileju jubileji ter gostovanja. Z jubileji pa so v zvezi vedno tudi svečanosti. Gostovanja in svečanosti so črpale organizacijske in umetniške energije ansambla, a bile so potrebne, ker so bile živ odraz dela in ustvarjanja, ki se je tekom let vršilo v tej hiši in »kateremu mora tudi najstrožja sodba priznati, da je obogatilo slovensko kulturo, izpričalo veliko voljo do ustvarjanja tistih vrednot, ki dajejo vsakemu narodu legitimacijo kulturnega naroda«. (Iz slavnostnega govora upravnika ob tridesetletnici Drame.)

Petdesetletnice obstoja in dela MHT-a se je Drama spomnila 28. oktobra 1948, ko je na posebnem sestanku tov. dr. Branko Gavella govoril o Hudožestvenikih in o svojih osebnih stikih z njimi.

Za kongres KPS 11. novembra 1948 je bila z izredno visoko delovno disciplino pripravljena premiera »Hlapecev«, ki se je spolnjenja in zboljšana pripravila za spomin tridesetletnice Cankarjeve smrti 11. decembra 1948.

Ves februar je bil posvečen svečanemu dnevu naše Drame. 6. februarja 1949 je poteklo 30 let odkar je bila v tej hiši prva slovenska predstava. Ta dan ob 11. uri je bilo odkritje spominske plošče in kipov igralcev in dramatikov ter odprite gledališke razstave v foyerju Drame. Prosvetljenec A. T. Linhart, oblikovalec prvega slovenskega dogajanja na odru, je dobil priznanje v kipu, ki ga je sklesal Zdenko Kalin. Fran Levstik se je v veži Drame in v dletu Petra Lobode pridružil Pirnatovemu Ivanu Cankarju. Kot gledališki človek, dramaturg, upravnik, prevajalec, dramatik in pesnik pa se jim mora v bližnji bodočnosti pridružiti Oton Župančič.

Tridesetletnica Drame odkriva tudi bujno življenje razvoja slovenskega igralca. Na tisoče človeških kreacij, ki so v zreli podobi posredovale slovenskemu gledalcu čustvovanje in miselnost ljudi v različnih družbenih dobah, je dobile priznanje v Boris Kalinovem Ignaciju Borštniku, v Putrihovem Antonu Verovšku, v Smerdujevem A. C. Danilu, v Tineta Kosa Radu železniku in v Toneta Kralja Zofiji Borštnik-Zvonarjevi.

Spominska gledališka razstava v foyerju je bila dobro pripravljena in je nazorno pokazala razvoj naše Drame. Potek odkritja kipov in spominske plošče ter gledališke razstave sta bila filmana za film »Trideset let naše Drame«, ki ga je pripravil Triglav film po scenariju in v režiji Jožeta Galeta.

Odkritje kipov in razstava kakor tudi slavnostna predstava Levstik-Kreftovega »Tugomera« 6. februarja zvečer je bila v okviru proslav stoletnice Prešernove smrti in deležna obiska gostov iz vseh republik Jugoslavije.

Ljudska oblast je z Ministrstvom za prosveto LRS pokazala za ta naš praznik polno priznanje in počastila Dramo s svečanim sprejemom, kjer je minister za prosveto tov. dr. Jože Potrč razdelil članom: Janezu Cesarju, Josipu Danešu, Gusti Danilovi, Miri Danilovi, Lojzetu Drenovcu, Branku Gavelli, Edvardu Gregorinu, Slavku Janu, Ivanu Jermanu, Polonci Juvanovi, Vidi Juvanovi, Bratku Kreftu, Ivanu Levarju, Franu Lipahu, Mariji Nablocki, Hinku Nučiču, Bojanu Pečku, Jožetu Plutu, Lojzetu Potokarju, Angeli Rakarjevi, Stanetu Severju, Milanu Skrbinšku, Vladimirju Skrbinšku, Bojanu Stupici, Mihaeli Šaričevi, Osipu Šestu in Mariji Veri iz vrst umetniškega osebja, ter Viljemu Brezovarju, Erni Coriaryevi, Ivanu Klepcu, Ivanu Peršetu, Mariji Povhetovi, Adolfu Premku in Alojziju Venetu iz vrst tehničnega osebja — posebno priznanje za vestno in uspešno delo za dvig in razvoj naše Drame.

Naš glavni poudarek jubileja pa je bil slovenski spored predstav, ki smo jih igrali ves mesec februar. Od 2. do 29. februarja je bilo 26 predstav samo domačih avtorjev, in to 8 iger, med njimi 2 krstni predstavi: Pucove »Ogenj in pepel« in Ivana Potrča »Lacko in Krefli«.

Ob jubileju je izšel povečan Gledališki list, kjer je pomembna zlasti 10. številka (Pregled dela), ki jo je pripravil Dušan Škedl in ki je po Trstenjaku najtehtnejši in najpreglednejši prispevek o delu slovenskega gledališča.

Z vsem tem je bila tridesetletnica Drame pravilno poudarjena od ljudske oblasti, gledališča in naše javnosti.

Igralski jubileji: Fran Lipah 30. januarja 1949 s Hvastjo v »Hlapcih«, Vladimir Skrbinšek 5. marca s Howardom v »Globoko so korenine«, Slavko Jan s Čackim 19. aprila v »Gorje pametnemu«, Edvard Gregorin 5. junija z Arnolphom v »Šoli za žene« — so tudi izraz priznanja dela posameznikov, ki bogate naš gledališki obraz.

Mislím, da je dovolj o jubilejih.

Poglejmo sedaj v koliko se je naša dramska družina v razmerah, ki smo jih uvodoma omenili, zavedala svojih dolžnosti kot osrednja gledališka družina in kaj je napravila. Z nedeljsko predstavo pri nas doma in z gostovanjem v Beogradu bo s 3. julijem repertoarna obveza, s katero je bila Drama zadolžena napram sindikatom, LSM-u, LMS-u in abonentom, izpolnjena.

Pripravili smo 9 novih ali na novo naštudiranih del — namesto 10 — zaradi težkoč v tehničnih delavnicah.

V predsezoni in v sezoni je bilo 256 (lani 246) naših predstav, od teh 60 za abonente (lani 122), 85 organiziranih predstav za sindikate, LSM, LMS itd. (lani 28), 77 izven predstav v Ljubljani (lani 83) in 34 izven predstav na gostovanjih (lani 13): Brežice: 2 krat »Tartuffe«; Jesenice: 2 krat »Šola za obrekovanje«, 2 krat »Globoko so korenine«; Celje: 3 krat »Šola za obrekovanje«, 2 krat »Globoko so korenine«, 2 krat »Lacko in Krefli«, 2 krat »Otok miru«; Kočevje: 2 krat »Šola za obrekovanje«; Ptuj: 6 krat »Lacko in Krefli«, Zagreb: 2 krat »Hlapci«, 1 krat »Gorje pametnemu«, 1 krat »Krajnski komedijanti«; Koper 2 krat »Krajnski komedijanti«, 1 krat »Lacko in Krefli«, 1 krat »Gorje pametnemu«, Beograd: 2 krat »Hlapci«, 1 krat »Gorje pametnemu«. Te predstave je gledalo 132.380 ljudi.

Uprizorjenih je bilo 17 del, od teh 8 absolutnih premier, 2 na novo naštudirani in inscenirani reprizi (»Hlapci« in »Sneguljčica«) in 7 ponovitev iz prejšnje sezone.

Režiser Žižek je gostoval v Mariboru z režijo Ostrovskega »Brez dote«, Sever in Svetelova sta gostovala v Kranju v »Kralju na Betajnovi« itd.

Razen domačih predstav Drame (256) so bile pod njenim okriljem še sledeče prireditve bodisi v dramskem, bodisi v opernem poslopju: od 9. do 12. marca gostovanj zagrebške Drame (»Vasa Zeljeznova« 2 krat, »Othello« 2 krat); 1. maja gostovanje Sindikalnega gledališča z Jesenic (»Rusko vprašanje«); 28. maja Telovadno-glasbena akademija iz Hrastnika »Ne pozabimo«; 4. junija zaključna prireditev Studentovskega festivala; 6. in 9. junija Slavnostna akademija slepih; od 14. do 20. junija pa gostovanje Jugoslovenskega dramskega gledališča iz Beograda (»Kralj na Betajnovi« 2 krat, »Rodoljubci« 2 krat, »Dundo Maroje« 3 krat); 22. in 23. junija pa Trenjeva »Gimnazijci« v izvedbi Akademije za igralsko umetnost — kar da skupno 274 predstav.

Težnja vodstva pa skrčenju repertoarja, torej pot iz kvantitete v kvaliteto je v številkah še jasneje nakazana kot lansko leto: 9 novitet (lani 11) a 256 večerov. Veliko novitet je doseglo nad 25 uprizoritev (»Komedijanti« 36, »Hlapci« 35, »Globoko so korenine« 32). Veliko jih je še neizčrpanih (»Komedijanti«, »Hlapci«, »Gorje pametnemu«, »Hamlet«, »Šola za žene«, »Tartuffe«, »Šola za obrekovanje«, »Za srečo tistih, ki so na morju«). Tako nastaja železni repertoar naše Drame,

Če pogledamo repertoar z literarnega vidika je visoko kvaliteten. Pri najstrožji meri se morda vprašamo zakaj »Otok miru«.

Po narodnostnem sestavu repertoarja je slika zlasti ugodna zato, ker je v njem izredno podčrtana domača tvornost, kar je gotovo osnovna naša naloga. Prav v tem je gotovo najbolj pozitivna stran letošnje sezone. Z domačim repertoarjem smo dosegli tako visok umetniški in številčni vzpon, da se bojim, da ga v prihodnje ne bomo zmogli več: (Kreft, Cankar, Ferdo Kozak, Pucova, Miško Kranjc, Ivan Potrč) 3 ponovitve in 5 novih uprizoritev v skrbni pripravi in večinoma z največjim uspehom (»Krajnski komedijanti«, »Hlapci«, »Lacko in Krefli«, »Ogenj in pepel«) in pri izrednem odzivu občinstva. V vsem smo imeli 139 gledaliških večerov domačih avtorjev, t. j. več kot 54 odstotkov. Če prištejemo domačim večerom ostale slovsanske avtorje — Turgenjev, Petrov, Gribojedov — imamo 191 večerov, t. j. skoraj 80 % iz slovsanske dramatike.

Zaradi instalacije nove električne napeljave in drugih obnovenih del v dramski hiši je bilo v predsezoni od 19. septembra do 15. novembra v opernem poslopju 22 predstav — prva predstava v Drami je bila 27. novembra 1948. Čeprav so bile težave z vajami, saj smo bili brez odra skoraj vse do 28. novembra, je dramski igralski in tehnični kolektiv z visoko delovno disciplino razvijal repertoar takole:

			Datum prve upr. v sezoni 1948	Skupno	Obisk
Molière:	Tartuffe	Gavella- Žedrinski	11. IX.	6 predst.	2632 ponov.
Sheridan:	Šola za obrekovanje	Žižek- Franz	19. IX.	13 predst.	8960 ponov.

Turgenjev:	Mesec dni na kmetih	Gavella-Zedrinški	23. IX.	39 vaj	9365 novo
Kreft:	Tugomer	Kreft-Franz	10. X.	18 predst. 4 predst.	2018 ponov
Kreft:	Krajski komedijanti	Kreft-Franz	21. X.	48 vaj	21090 krstna
Cankar:	Hlapci	Jan-Molka	11. XI.	36 predst. 46 vaj	20172 novo
Gow-D'Usseau:	Globoko so korenine	Gavella-Stupica	6. XII.	35 predst. 69 vaj	14530 novo
Cankar:	Bela krizantema	Tiran-Kobe	12. XII.	32 predst. 2 predst.	665 novo
Petrov:	Otok miru	Zižek-Franz	28. XII.	44 vaj	8862 novo
Golia:	Sneguljčica	Tiran-Pliberšek	12. I.	19 predst. 41 vaj	8486 novo
F. Kozak:	Vida Grantova	Gavella-Škodlar	1949	16 predst. 4 predst.	1701 ponov.
Pucova:	Ogenj in pepel	Tiran-Simčič	12. II.	35 vaj	7319 krstna
M. Kranjc:	Pot do zločina	Jan-Molka	15. II.	16 predst. 2 predst.	838 onov.
I. Potrč:	Lacko in Krefli	Zižek-Molka	26. II.	44 vaj	10254 krstna
Gribojedov:	Gorje pametnemu	Gavella-Zedrinški	19. IV.	24 predst. 59 vaj	8443 novo
Shakespeare:	Hamlet	Gavella-Zedrinški	19. V.	15 predst. 8 vaj	3360 ponov
Molière:	Šola za žene	Stupica-Stupica	5. VI.	6 predst. 19 vaj	3735 ponov.
Shakespeare:	Kralj Lear	Gavella-Franz		8 predst. 8 vaj	
Odrska izreka:	dr. Bajc			8 ur	

Zaposlitev igralcev:

	Vloge	Lanske vl.		Predst.
Albreht Janez	4	4	1 vskok	122
Bajc Maks	3	3	1 vskok	105
Bitenc Demeter	4	1	1 lanska altern., 1 vzporedni študij	87
Brezigar Milan	4	3	1 vskok	125
Cesar Janez	6	5		162
Česnik Stane	5	3		155
Drenovec Lojze	4	3		105
Furijan Maks	4	2	2 altern., 1 lanska altern., 1 vskok	120
Gregorin Edvard	5	2		116
Jan Slavko	3	3		79
Kovič Pavle	5	2	1 vskok	144
Levar Janez	2	4		71
Lipah Franc	3	1	1 lanska altern.	68

Lončina Jože	6	3	2 vzporedna študija	149
Makuc Drago	1			19
Miklavc Branko	4	4	1 altern.	129
Orel Lucijan	2	5		98
Peček Bojan	7	3		178
Potokar Lojze			1 altern., 2 vskoka	17
Potokar Stane	6	2	1 vskok	157
Sever Stane	5	1	1 lanska altern.	139
Simončič Nace	5	2	1 vzporedni študij	
			1 vskok	102
Skrbinšek Milan	3			78
Skrbinšek Vladimir	4			82
Skedl Dušan	4	3	1 lanski vzp. študij,	
			3 vskoki	113
Tiran Jože	1	2	1 lanska altern.,	
			1 vskok	23
Valič Sandi	2	2	1 vskok	60
Zupan Drago	2	2		88
Zupan Jože	6	2	1 altern. 1 vskok	152
Benedičič Marjan	3		3 vskoki	71
Dolinar Marjan	3		1 vskok	59
Košak Hinko			1 vskok	1
Ahačič Dragica	3	2	1 alt., 1 lan. alt.	71
Bojc Ruša	3	3	1 alt., 1 lan. alt.	87
Boltar Milena	1	1	1 vzp. študij	87
Brecelj Ančka	4	1		98
Bučar Metka	3	2	2 alt.	99
Juvan Vida	3	2	1 lan. alt.	100
Kačič Mila	3	2	2 alt., 1 vzp. študij, 1 vskok..	66
Kralj Elvira	6	2		147
Levstik Vida	4	1	2 alt.	107
Mežan Ivanka	5	1	1 lan. alt., 1 vskok	117
Nablocka Marija	3	2		71
Neffat Mira	4	2	2 vskoka	121
Tina Leonova	3		1 alt., 1 vskok	87
Svetel Alenka	2	2	1 alt., 3 vskoki	64
Tiran Vladoša	3	1		21
Šarič Mila	2	1	1 vskok	63
Marija Vera	2			50
Gjungjenac Zlata	1			35

Inspiciranje:

predstav

Orel Lucijan	129
Benedičič Marjan	85
Simončič Nace	75
Dolinar Marjan	24
Mahnič Mirko	5
Starič Branko	2

Sufliranje:

predstav

Presetnik Fani	81
Povhe Marija	75
Bezjak Milica	74
Benedičič Hilda	24

Gostovanj je bilo 34. Ne bi se dalje ustavljal pri gostovanjih po Sloveniji, čeprav ne mislim odrekati velike važnosti tem gostovanjem in čeprav so morda trpela gostovanja po Primorski in Prekmurju zaradi gostovanj v Zagrebu, Kopru in v Beogradu. Težišče letošnjih gostovanj je bilo pač v teh treh središčih. Ta gostovanja spadajo v osnovno kulturno politično smer naše državne skupnosti. Služijo poglobljenemu bratstvu in edinstvu naših narodov in njihovih socialistični skupnosti. Služijo spoznavanju in priznanju kulturnih samobitnosti posameznih narodov. Prvič v zgodovini se je v Kopru igralo v slovenskem jeziku. Tamkajšnja ljudska oblast in vojaška uprava sta zastavili vse razpoložljive moči, da se je vsaj v Kopru — ker že v Trstu zaradi vsiljive tuje zasedbe, iz katere izvirajo dolge vrste krivic do tržaških Slovencev, ni bilo mogoče — da se torej vsaj v Kopru, ob našem Jadranu slovensko kulturno življenje manifestira s slovensko gledališko tvornostjo. V Zagrebu in v Beogradu ni bilo slovenskih predstav poklicnega gledališča dolga desetletja. Zdad nam je bilo omogočeno in bili smo zaželeni gostje v Zagrebu, in v kolikor imam poročila iz Beograda, nas tudi tamkaj pričakujejo z ljubeznijo in spoštovanjem, tako kot smo mi z veseljem in po svojih možnostih sprejeli zagrebško Dramo in jugoslovansko iz Beograda. Še nekaj imajo ta gostovanja: značaj primerjave, značaj učenja na vrlih in napakah, značaj kontrole nad svojim delom, nad samim seboj, značaj plemenitega tekmovanja. Kar priznamo, da so bila vsa ta gostovanja za vsakega izmed nas — režiserja, igralca, inscenatorja, rekviziterja, odrskega delavca ali garderoberja — zanimiva in poučna. Kako smo vsi strmeli nad organizacijo tehničnih del na zagrebškem odru. Služijo pa samo enemu: zvišanju umetniške ravni naše gledališke kulture. Če je naša družina dobila afirmacijo za svoje delo v vsej državi in izredno visoka priznanja, naj nas to ne uspava; zavedajmo se svojih napak in prednosti, zavedajmo se, da smo na pravi poti, delajmo še z večjo zagrizenostjo in predanostjo in prepričanostjo za to, kar je naša dolžnost: ohraniti in po možnosti še stopnjevati umetniško raven, s svojim delom prisluhniti današnjemu življenju, idejni jasnosti in socialistični stvarnosti.

V zgoraj navedenih številkah in v gostovanjih je zapisano delo vsakega posameznega našega člana, je zapisano delo vse naše dramske skupine.

Te številke povedo, da je zavest in odgovornost, torej odnos do dela vseh nas visok. V kolikor je bilo treba v tem premagovati dnevni težavi, v kolikor je pri tem prizadeta osebna bolečina, saj s težiščem do kvalitete v repertoarju in v njegovi izvedbi se vedno bolj otežuje polna zaposlenost in zadostitev osebnih hotenj — je treba potrpeti — ena sezona ne more uravnati vseh želja in zmožnosti. V kolikor je bilo mogoče, se je pri umetnostno-kvalitetni zasedbeni politiki ter pri kadrovsko-vzgojni zasedbeni politiki skušalo postaviti vse člane in članice na pravo mesto, statistika jasno govori, da so razmeroma mnogo bolje odrezali mlajši člani kot stari (Levar, Cesar, Marija Vera, Nablocka, Šaričeva).

Nam vsem mora biti zakon, imeti dobre predstave z dobrimi igralci in dobrimi režiserji in dobrimi inscenatorji.

Z vso ljubosumnostjo moramo varovati pridobljeno in priznano umetniško raven tega gledališča in nikakor ne smemo dopustiti, da bi se porušila z nedisciplino ali s površnostjo. To je naša zgodovinska naloga. Z izvrševanjem te naloge bomo upravičili priznanje, ki nam ga dajejo naši novi in stari obiskovalci, ki dan za dnem po napornem dnevnem delu polnijo našo hišo. Upravičili bomo priznanje, ki ga naša oblast v

imenu ljudstva kaže našemu delu. Tu bi omenil priznanja s Prešernovimi nagradami in priznanja s skoro popolnoma novo izpeljano sistematizacijo, s katero so bile popravljene skoro vse prvotne nerednosti in s katero se je izenačila mera z beograjskim in zagrebškim gledališčem. 40 popravkov v prevedbah v enem letu, torej skoro vsem članom, je pač jasn dokaz razumevanja, za katero se ob tej priliki zahvaljujem.

Še nekaj: »Tak se zažene,
se pozneje ustavi mladenič — «

Ta verz iz »Krstu pri Savici« mi je večkrat prišel na misel ko sem dobival poročila in ko sem sam opazoval delo dramskega Studia in ko sem se zanimal za obisk čitalnice v našem arhivu. Obe ti dve zamisli, porojeni iz želja članov, sicer zastavljeni, a sta iz nerazumljivih vzrokov popolnoma zvedeneli — zlasti Studio, ki je s svojim delom popolnoma usahnil.

Negativna stran je tudi reorganizacija tehnične službe na odru in v elektriki. Tu se pozna, da kader ni polno zaseden in zato ne tako organiziran kot bi moral biti, a pri svojem današnjem sestavu je vsak posamezni član tehničnega osebja vreden vse pohvale in priznanja za vestnost in napor.

Vodstvo ni zaradi gostovanj moglo izpolniti nekaterih obveznih študijev, zlasti nastop Zupana Jožeta v »Hlapcih«.

Ob koncu lanskega pregleda sem ugotovil: »Zdi se mi, da se z naslo-
nom na progresivna oporišča v naši gledališki tradiciji in z iskanjem novih zdravih poti, s svojo umetnostjo vključujemo v osnovne kulturno-politične smeri slovenske umetnosti.« — Mislim, da smo za to hotenje že v letošnji sezoni dobili potrdilo in to prav od tistih, ki so še pred letom govorili in pisali o našem nemškem gledališču ali o Burgtheatru ali o dekadenci. Ali pa morda takrat niso hoteli iskreno gledati ali pisati, ali pa niso znali? Ali pa se je naše delo v enem letu moglo toliko izpremeniti? —

Tovariši! Tako smo pregledali naše delo v sezoni, ki se bo v nedeljo v Beogradu zaprla in za katero se vsakemu posamezniku toplo zahvaljujem. Če je bilo to delo v znamenju potrebnih bučnih zunanjih manifestacij in prenavljanja hiše, naj bo delo v prihodnji sezoni bolj v miru in posvečeno še bolj zbranemu, še bolj temeljitemu notranjemu delu, ki naj prinese nov umetniški vzpon naši hiši.

GOSTOVANJE LJUBLJANSKE DRAME V ZAGREBSKEM NARODNEM KAZALISTU

(Nadaljevanje)

Drugo delo, s katerim je nastopilo Slovensko narodno gledališče, je komedija Gribojedova: »Gorje pametnemu«. Ne moremo dati večjega priznanja izrednim sposobnostim režiserja in igralcev kot da ugotovimo, da so se pokazali za dostojne izvajalce velikega, blestečega bogatega, edinstvenega klasičnega dela ruske književnosti iz pričetka XIX. stoletja... Režiser dr. Branko Gavella je s to predstavo dokazal, da poetičnost in realizem ni zapreka, ampak da sta neločljivo povezana pri vsakem pravem umetniškem ustvarjanju. Še nekaj — kar je prav tako važno — dokazala nam je veliko znanje režiserja Gavelle: realistična inscenacija nikakor ne izključuje možnosti, da je oder tudi radost očem, samo morajo vsi zunanji efekti služiti notranji idejni resnici komada.

V roki režiserja-umetnika Gavelle tudi najbolj bleščeči »spektakularni« efekti poglobljajo razumevanje in niso nikoli cilj sami sebi... Režiser Gavelle je pravilno razumel, da je prvenstvena naloga odrskega realizma predpogoj vsakega emotivnega delovanja, da ljudje, kostumi, kulise in pohištvo skladno oživljajo in sugerirajo duh, vso živo atmosfero gotovega zgodovinskega obdobja. Branko Gavelle ni samo razumel, ampak je tudi mojstrsko rešil to osnovno in najtežjo nalogo... Stane Sever je pokazal širino svojih igralskih zmožnosti v vlogi Famusova, predstojnika državne pisarne. On, ki smo ga prejšnjega dne videli v vlogi Cankarjevega neuravnovešenega in občutljivega revolucionarja, je tu vtelesil starega plemiča, tirana z lakajsko dušo, ki je nesramno zadovoljen s seboj in se ponša s »kvalitetami«, ki bi se jih moral sramovati... Famusov kakor ga je ustvaril Sever, ima v sebi nekaj počastnega, nesramnega ravno zaradi samozadovoljstva. Kadar ga kaj iznenadi, bodisi beseda ali prizor, obstane zaprepaščen, da bi takoj nato po prejšnjem nadaljeval svoje govorenje. S takimi in podobnimi majhnimi niansami je Stane Sever globoko interpretiral lik Famusova... Čackega je ustvaril — v polnem pomenu besede — Slavko Jan, ki si je nadel masko Gribojedova. V vsej predstavi je ena najuspešnejših scen prihod Čackega... Tudi Ančka Levarjeva je dobro pojmovala karakter Sofije Pavlove. V velikem dialogu s Čackim v prvem dejanju je z neznatnimi gestami in s posebno gradacijo glasu izražala, kako se vse bolj oddaljuje od Čackega iz strahu pred njegovo elementarnostjo, ki ji do konca ostaja prav tako nerazumljiva, tuja, kot vsem iz njenega sveta.

Molčalin Demetra Bitenca je bil več kot lik parvenija brez vesti. Bitenc je ustvaril nekega ruskega Tartuffa, ki je obenem spominjal na seminarista Rakitina iz Bratov Karamazovih. Neprestano na lovu za srečo, a obenem v strahu pred batinami, podjeten in splašen karijerist, pripravljen in sposoben vseh podlosti in nesposoben za vsako pravo ljudsko strast. Demetru Bitencu je vse to uspelo sugestivno prikazati v liku svojega Molčalina.

Skalozub kot ga je podal Janez Cesar, ni bil karikatura monstruma, toda bil je monstrozen. Ni on nosil uniformo, temveč je uniforma nosila njega... »Meni je samo, da pridem do generala« pravi Skalozub. Igra Janeza Cesarja nas prepričuje, da je resnično v tem vsa življenjska vsebina njegovega Skalozuba.

Repetilov ima v tej bogati galeriji tipov poseben pomen tudi na kompozicijo komedije. Edvard Gregorin, ki ga je kreiral, je to izrazil s tako virtuoznostjo, da nam bo njegov Repetilov ostal v spominu kot veliko umetniško doživetje... Gregorin nam je podal nepozaben, pravljčni lik aristokrata in klovn brlbljavega liberalizma. Mira Danilova, Jože Zupan Bojan Peček, Marija Vera, Vladoša Simičičeva, Vida Levstikova, Tina Leonova, Ivanka Mežanova, Alenka Svetelova, Draga Ahačičeva, Elvira Kraljeva, Mihaela Šaričeva, Ivan Levar, Marija Nablocka, Branko Miklavc, Dušan Škedl, a posebno Vida Juvanova v vlogi služkinje Lize, so obogatili galerijo tipov, vložili so dosti truda tudi v manj važne vloge in se držali na isti umetniški ravni kot oni v večjih in glavnih vlogah. To velja tudi za sluge, ki so po zaslugi režiserja imeli konstruktivno vlogo... Inscenacija Vladimirja Žedrinskega je, posebno v četrtem dejanju uspela in je bila vedno v skladu z intencijami režiserja. Isto velja tudi za kostime in maske.

Ta večer je občinstvo zapustilo gledališče z občutkom hvaležnosti za veliko umetniško doživetje.

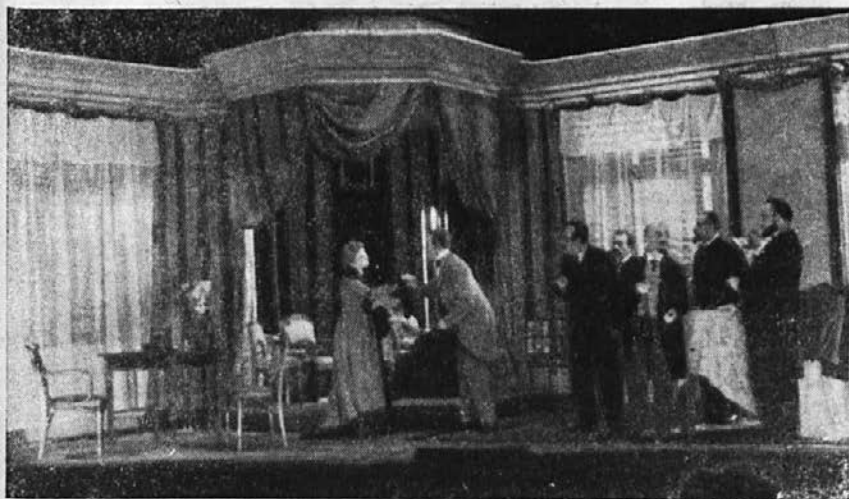
Ervin Sinko

I. CANKAR:

ZA NARODOV BLAGOR

Režija: Sl. Jan

Scena: ing. V. Molka

M. Danilova (Helena), L. Drenovec (Gornik), VI. Skrbinšek (Ščuka),
P. Kovič (I. obč. svetnik), Fr. Lipah (Kremžar), St. Potokar (II. obč.
svetnik), M. Furijan (dr. Gruden)

V. Juvanova (Helena), L. Drenovec (Gornik)

VL. Skrbinšek (Ščuka), I. Cesar (dr. Grozd)

Fr. Lipah (Kremžar), St. Potokar (II. obč. svetnik), P. Kovič (I. obč. svetnik), VL. Skrbinšek (Ščuka), I. Cesar (dr. Grozd), L. Drenovec (Gornik)

Narodni list št. 1216 od 10. maja 1949.

Že prva izvedba Cankarjevih »Hlapcev« je pokazala mnogo dobrih kvalitet tega umetniškega ansambla, ki ima mnogo izrazitih in izkušenih igralskih talentov. Tako bo med drugimi stvaritev lika učitelja Hvastje v podajanju Fr. Lipaha ostala vsem gledalcem globoko v spominu, prav tako kot množični prizori, n. pr. režijski (Slavko Jan) izredno izdelan in izveden spopad v gostilni (IV. dej. »Hlapcev«).

V podajanju komedije A. S. Gribojedova »Gorje pametnemu« je prišla do posebnega izraza zelo dobra in skladna skupna igra in izenačenost igralskih naporov vsega umetniškega kolektiva. Predstava je pokazala solidno in dobro naštudirano delo v režiji dr. Branka Gavelle.

Z enakimi kvalitetami se je odlikoval tudi četrti večer gostovanja s komedijo Bratka Krefta »Krajnski komedijanti« v avtorjevi režiji.

.... Okusne inscenacije vseh treh predstav, izdelane po zamisli ing. Viktorja Molke (»Hlapci«), Vladimirja Žedriškega (»Gorje pametnemu«) in ing. Franza (»Krajnski komedijanti«), so vredno doprinesle k uspehu uprizoritev.

Naprijed št. 20 od 12. maja 1949.

Režija Slavka Jana je lahko za vzor vsem našim gledališčem, kako se je treba lotiti Cankarjevega besedila... Spomnimo se samo na psihološko izdelan odnos med Jermanom (Stane Sever) in Lojzko (Ančka Levarjeva) ali Hvastjo (Fran Lipah) in Jermanom ali Komarjem (Pavle Kovič). Naedalje markantno karakteriziranje navidezno majhnih in nevažnih log; nadučitelj (Edvard Gregorin), Geni (Mira Danilova), Minka (Vida Juvanova), zdravnik (Vladimir Skrbinšek) itd., tja do pijanca Piska (Maks Bajc) in najmanjših vlog, ki jih sploh ni na sporedu. Prav iz teh izdelanih drobnih odnosov, iz te karakterizacije raste slika okolja, v katerem se razvija spopad med glavnimi igralci: Jermanom in Kalandrom (Janez Cesar) na eni in župnikom (Milan Skrbinšek) na drugi strani. Samo na osnovi take režijske zamisli je lahko uspel množični prizor v četrtem dejanju. Inscenacija Viktorja Molke je bila sijajen in prepričljiv slikovni okvir odlični režiji in igri ljubljanskega ansambla.

Ni nas presenetilo, da je uspelo ljubljanskim izvajalcem oživeti Cankarjevo besedo v najadekvatnejši izvedbi, kar smo jih videli v Zagrebu; z uprizoritvijo odrsko težke velike klasične komedije Gribojedova »Gorje pametnemu«, so slovenski gostje postavili na zagrebški oder najboljšo klasično rusko predstavo v zadnjih letih. Visoka kvaliteta te izvedbe je nesporna in uspeh povsem zaslužen. In kot pri »Hlapcih« je tudi tu predvsem režiserjeva zasluga. Branko Gavelle je z iznajdljivo, realistično režijo dosegel veliko umetniško realizacijo svoje bogate režiserske tradicije... Treba se je samo spomniti na neme prizore v začetku in na koncu predstave, na prihod Čackega, ki je imel masko Gribojedova, v I. dej. (scena Čackega z Zofijo Pavlovno ob kaminu), na monolog Čackega v III. dej. medtem ko »družbena elita« pleše, na učitelja klavirja, na nastop Repetilova v IV. dej., na koncepcijo Famusova in Molčalina, da lahko pravilno ocenimo solidno delo Branka Gavelle. Naravno, da uspeh predstave ni samo zasluga režiserja, temveč vsega ansambla. Vloge Čackega (Slavko Jan), Famusova (Stane Sever), Sofije Pavlovne (Ančka Levarjeva), Molčalina (Demeter Bitenc), Repetilova (Edvard Gregorin), Zagoreckega, Lize, cele galerije tipov Famusovih, bodo ostale obiskovalcem trajno in sveže v spominu, tako kot se ljudje navadno spominjajo samo največjih umetniških doživetij.

Tretja in zadnja predstava je bila komedija Bratka Krefta »Krajnski komedijanti«. Dva odlična igralca (Stane Sever in Ančka Levarjeva) sta pokazala v vlogah Matička in Micke čisto nove varijante svojih širokih igralskih zmožnosti.

Slovenski gostje so dokazali, da je gledališka umetnost v LR Sloveniji na visoki stopnji, da so na poti do zmage socialističnega realizma na odru prišli dalj od zagrebškega gledališča. Obvladali so dva osnovna pogoja: dosegli so homogenost svojega ansambla, popolnoma odstranili vpliv zvezd in improvizacije in imajo že kader dobrih, iznajdljivih režiserjev. K temu uspehu jim iskreno čestitamo, a obenem se moramo pri njih učiti.

M. Matković.

Vjesnik št. 1258 od 19. maja 1949.

Da bi Zagrebčanom čim vernejše prikazali raven sodobne slovenske gledališke umetnosti, so ljubljanski gostje izbrali tri, po karakterju, času in problemih različne drame. To so Cankarjevi »Hlapci«, Gribojedova komedija »Gorje pametnemu« in Krestovi »Krajnski komedijanti«.

Interpretacija »Hlapcev« ljubljanske Drame je vsekakor ena izmed najboljših odrskih realizacij Cankarja na zagrebškem odru. Režiser Slavko Jan je znal izkoristiti in poudariti vse najpozitivnejše elemente Cankarjeve dramatik in je upodobil na odru kos življenja slovenske družbe iz 1910-tih let. Vestno in solidno izdelani detajli so bili skladni z režisersko odrejeno koncepcijo linije drame, tako da je zagrebško občinstvo doživelo res celotno predstavo kakor malokdaj doslej. Se dolgo se bodo gledalci spominjali vestno naštudiranih vlog Jermana (Stane Sever), Hvastje (Fran Lipah), nadučitelja (Edvard Gregorin), Lojzke (Ančka Levarjeva) in drugih.

»Gorje pametnemu« klasičnega ruskega komediografa Aleksandra Gribojedova je za izvajalce težka naloga... Ansambel iz Ljubljane je s svojo izvedbo Gribojedova dokazal, da je kos tej nalogi. Vešča roka režiserja Branka Gavella nas je z njegovim ansamblom prestavila za cele tri ure v »tisto tožno preteklost, iz katere je Rusija izšla na široko cesto zvezdam naproti«, oživel je pred nami »mrak Nikolajevske polnoči«, v katero so Čackiji prinesli luč naprednih, svobodomiselnih idej. Solidna igra igralcev... je ustvarila odlično predstavo, ki jo zmore samo ansambel z visokimi kvalitetami. Famusov (Stane Sever), Sofija Pavlovna (Ančka Levarjeva), Čacki (Slavko Jan), Hljostova (Marija Nablocka), Repetilov (Edvard Gregorin) so živeli pred nami, a to je najvišja oznaka za izvedbo vloge.

Zadnji večer so odigrali »Krajnske komedijante« sodobnega slovenskega književnika Bratka Krefta... Izvedbo »Krajnskih komedijantov« so gledalci sprejeli zelo pristrčno in s tem dokazali simpatije do oživljenja slovenske kulturne preteklosti na odru. Predstava je pokazala nove sposobnosti tega izvrstnega igralskega kolektiva.

Z resnostjo, s katero delajo na igri, na velikih in majhnih vlogah, z izenačenostjo in vigranostjo svojega ansambla so se člani ljubljanske drame predstavili zagrebškemu občinstvu kot umetniški kolektiv visokih kvalitet, eden najboljših v naši državi.

Cena Gledališkega lista din 10.—

Lastnik in izdajatelj: Uprava Slovenskega Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Juš Kozak. — Urednik: Ivan Jerman.
Tiskarna Slovenskega poročevalca. — Vsi v Ljubljani.